

Kratki članci.

O značenju „error“-a u natpisu Petra Crnog.

Mgr Bulić i Dr. Skok objelodanili su u Glasniku Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini za g. 1918. (XXX. Sarajevo 1919. str. 1—10) i podrobno osvijetlili nadgrobni natpis Petra Crnog, uglednoga Splitsanina, koji je oko g. 1064. podigao crkvicu i samostan Sv. Petru u „Selu“ u poljičkom primorju, današnjem Krilu Jesenicâ.

Natpisna ploča, jednom pročelje Petrova sarkofaga, slavi, u dva pentametra i osam heksametara, generičkim frazama, uobičajenim kod sepulkralnih natpisa, kreposti pokojnika i njegov prezir prema zemaljskim stvarima. Sadržaj natpisa bez poteškoća je protumačen od Bulića i Skoka do jedinog trećeg versa natpisa, za koji su autori u dvoumici, kakav mu je pravi smisao. Radi se o nejasnom izričaju *error* toga stiha, kojeg smisao mislim sada utvrditi.

Da bude jasnije o čemu se radi, donijet ću prva tri početna versa Petrova nadgrobna natpisa u latinskom originalu i hrvatskom prevodu.

Latinski *Tam sordente domo p(er)spice q(ui)d sit [h]omo!*

tekst: *In rebus stultis studui nichil utile multīs*

Et dum viguit error in orbe fui.

Hrvatski Gledaj, što je čovjek, kad mu je grob tako prezriv!

prevodim: Ja (t. j. Petar Crni) sam se bavio ispraznim stvarima,
koje ne donose koristi;

I živio sam, dok je *zabluda* vladala svijetom.

Koja je to *zabluda (error)*, koja je vladala svijetom za vrijeme pobožnog Petra Crnog? Je li to kičena fraza, koja nastavlja asketičko prekaranje ispraznosti ljudskog života (*res stultae, nichil utile multīs*) u drugom versu, te žigoše također griješnost zemaljskog života, ili je to nekakova aluzija na konkretne savremene događaje. Bulić uzimlje ovo zadnje i pomišlja, u spomenutom članku, da se pod *error* valjda krije aluzija na pokret i pisanje Berengara iz Toursa († 1088.) protiv dogme o transsubstancijaciji; a ne isključuje ni mogućnost, da se *error* odnosi na bune i neredne prigodom nasilne smrti kralja Zvonimira g. 1089.

Slažući se s Bulićem u mišljenju, da *error* cilja na događaje iz doba života Petra Crnog, ne mogu usvojiti predložena tumačenja, koja je i Bulić iznio samo kao prve, moguće hipoteze.

Pokret izazvan Berengarom izazvao je učeno prepiranje i uzbunu u skolastičkim krugovima visokog svećenstva naprednijih zemalja zapada Europe; ali teško da je na Petra Crnog, lajika u dalekoj Dalmaciji, mogao jače djelovati i da je za nj mogao imati odsudno značenje glavne oznake doba njegova života. Pored toga o Berengarovu pokretu bi se vrlo teško reklo *dum vigit error in orbe*, jer taj pokret nije našao odziva u širokim masama poput hereze Albigenzâ ili nauke Husa i Lutera. Nasilna smrt kralja Zvonimira i nemiri nastali u hrvatskim zemljama povodom njegove smrti, ne mogu također da se nazovu *error*, to jest pogreška ili zabluda. Pa i taj događaj zbio se u nas i uzbunio je duhove u Hrvatskoj i Dalmaciji, ali se ni o njemu, ni u pjesničkoj dikciji, ne može reći *vigit in orbe*.

Ja naime mislim — odalečujući se ponešto od čitanja Bulića i Skoka u spomenutom članku — da se u trećem versu Petrova natpisa ono *in orbe* mora mnogo logičnije vezati uz *vigit*, a ne uz *fui*¹⁾. Na to nas upućuje i okolnost, da riječ *orbis* već po svojem podrijetlu — *orbis* znači izvorno krug — označuje svijet u smislu širokog rasezanja, i takav je smisao ta riječ zadržala i kroz Srednji Vijek (isporedi Du Cange s. v. *orbis*).

Tražeci događaj koji je u doba Petra Crnog potresao čitavim svijetom a našao odjeka i u zgodama Hrvatske i Dalmacije, i time ujedno našao put u natpis Petra Crnog, od vajkada sam pomišljao na veliku *borbu papinstva i carstva za Grgura VII. i Henrika IV.* Ma da u Hrvatskoj nije zapravo bilo pristaša pape i protupape, cara i protucara, ipak su svi događaji druge polovice XI. vijeka u hrvatskim stranama u uskoj vezi s velikim pokretom reformiranog papinstva. Predočimo samo sebi važnije događaje, koji se u to doba odigravaju u Hrvatskoj: zaključke sinoda u Splitu g. 1060., na kojemu su proglašene iste reforme, koje su izazvale početak borbe pape i careva, i na kojemu je zabranjeno slavensko bogoslužje izazivajući veliko nezadovoljstvo kod hrvatskih masa: formiranje, povodom toga, dviju velikih stranaka u hrvatskim krajevima, jedne narodne, protureformističke i donekle protupapinske, koja je okupljala mase puka, nižeg klera i plemstva, a druge sklone papinim reformama i neprijateljski raspoložene, odnosno popustljive u pitanju slavenskog bogoslužja, a koju je sačinjavalo visoko, osobito latinsko svećenstvo, visoko plemstvo i dvor; otpor narodne crkve i otvorenu bunu svećenika Vuka, biskupa Zdede i opata Potjehe oko g. 1063., prisajedinjenje romanskih gradova bizantinske Dalmacije hrvatskoj državi oko g. 1069., koje je samo pojačalo broj i snagu pristaša reforme u hrvatskom kraljevstvu; postavljanje na prijesto kralja Slavca g. 1074. i više ili manje prisilno smještenje u samostan sv. Stjepana „pod borovima“ zakonitog nasljednika iz Trpi-

¹⁾ Čitam dakle: et dum vigit error in orbe, fui — a ne: et dum vigit error, in orbe fui.

mirove loze, pobožnog hercega Stjepana, zastalno djelo protureformističke hrvatske stranke; poziv pape Grgura VII. g. 1075. danskom kralju Swein II. Estridsenu, da dade svojeg sina za prijesto hrvatske zemlje, kojom su ovladali „prostački i kukavni heretici“; zarobljenje hrvatskog kralja Slavca iste godine 1075. sa strane normanskog grofa Amika, pristaše pape Grgura VII.; Zvonimirovo krunisanje g. 1075. po papinom legatu Gebizonu uz uvjete i forme, kojima je Hrvatska usvojila načela svjetskog poretka, za koja su se pape upravo borili protiv careva, intervencija pape Grgura VII. g. 1079. kod viteza Vecelina, da ga odvraća od napadaja na Zvonimira, kojega je papa, po vlastitim riječima pisma upravljena Vecelinu, dao Dalmaciji svojom apostolskom vlasti za kralja; napokon tragična smrt kralja Zvonimira, vazala i saveznika pape Grgura VII. i velikog prijatelja nadbiskupa Lovre, umnog i energičnog provodioca papinih ideja u hrvatskoj zemlji²⁾ — ne veže li sve to Hrvatsku usko uz savremeni pokret i borbu papinstva i carstva?

Nije stoga čudo, da Petar Crni, na pđ kroatizirani Splićanin³⁾, a pristaša i prijatelj nadbiskupa Lovre⁴⁾, uvrštava u svoj nadgrobnni natpis prekora za zabluda protivnikâ papinih ideja (*error*); a borba papinstva je uz to faktično događaj, koji je u svojim mnogostrukim posljedicama zavitalao čitavim kršćanskim svijetom (*viguit in orbe*).

Potvrdu ovom mojem ranijem nagađanju i tumačenju *error*-a našao sam nedavno i u passus-u jednog pisma pape Urbana II. g. 1096. ugarskom kralju Kolomanu, koji je objelodanjen u Šišićevoj najnovijoj Povijesti Hrvatâ u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925. str. 611 nota 51. Iz toga pisma u kojemu papa spominje, da se je još ugarski kralj Ladislav odvrkao od pape (1091.), vidimo, da se riječ *error* zbilja rabila za oznaku protivljenja i borbe protiv papinih ideja. Odnosni passus naime glasi: *Iam diu enim Ungarorum populi errorum devia sunt secuti et derelictis salutis suae pastoribus, alienorum gregum vestigiis adhaeserunt . . . Inter has diabolicae persecutionis procellas iam diu regnum tuum ab apostolicae sedis obedientiam descivit et erroris huius principibus administratis deditum per latioris viae devia secutum est*. Dobiva se gotovo utisak, kao da je dvaput opetovani izričaj *devia erroris*, to jest „stramputica zabluda“, uobičajeni izraz za oznaku djelovanja protivnikâ papinih ideja.

Ovim tumačenjem dobiva natpis Petra Crnog, koji inače ne sadrži bitnih historičkih podataka, veći interes i za historika.

Ljubo Karaman

²⁾ Isporedi za sve ove događaje odnosna mjesta u Šišića, Povijest Hrvata 1925.

³⁾ Otač mu ima romansko ime *Gumay*, isto i žena *Anna filia Mali Tave*, dočim je njegov *cognomen* (Crni) hrvatski. Vjerojatno mu je majka bila Hrvatica, a po njoj i rodaci mu u Poljicama; isporedi Rački, Documenta str. 131.: avio meo Michazza.

⁴⁾ Isporedi u povelji dotacije Petrova samostana u „Selu“: Rački, Documenta str. 129 *et consilio et auditorio Laurentii archiepiscopi*.